

Rabobank Pensioenfonds: beleid Maatschappelijk Verantwoord Beleggen

Februari 2021

1. Inleiding en kader voor Maatschappelijk Verantwoord Beleggen

Het Rabobank Pensioenfonds (RPF) heeft Maatschappelijk Verantwoord Beleggen (MVB) hoog in het vaandel staan. Dit heeft het fonds verwoord in haar visie:

Het Rabobank Pensioenfonds wil zijn (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden een toekomstbestendig pensioen bieden met een collectieve basis voor zowel de risico's als de beleggingen. Wij zetten daarbij in op het gebruik van een maatschappelijk verantwoord en zorgvuldig beleggingsbeleid tegen zo laag mogelijke kosten en aanvaardbare risico's. Daarbij streven wij naar duidelijke en begrijpelijke communicatie, bewustwording en de eigen verantwoordelijkheid die deelnemers in staat stelt regie te voeren over het eigen pensioen.

Hieronder is uitgewerkt hoe RPF invulling geeft aan een 'maatschappelijk verantwoord en zorgvuldig beleggingsbeleid'.

2. Internationale initiatieven en regelgeving

Om invulling te geven aan een maatschappelijk verantwoord en zorgvuldig beleggingsbeleid onderschrijft RPF een aantal internationale initiatieven zoals de *Principles for Responsible Investment* van de Verenigde Naties (ondertekend in 2010) en gebruikt zij de internationale kaders van het *United Nations Global Compact* en de *Sustainable Development Goals* (SDG's) van de Verenigde Naties (VN) als uitgangspunt voor haar maatschappelijk verantwoord beleggen beleid. In de bijlage worden deze begrippen nader toegelicht.

De UN Global Compact biedt een praktisch raamwerk dat aangeeft hoe ondernemingen op een duurzame en verantwoorde manier hun bedrijfsactiviteiten kunnen uitvoeren. Het UN Global Compact verlangt van ondernemingen dat zij binnen hun eigen invloedssfeer kernwaarden op het gebied van mensenrechten, arbeidsnormen, milieu en anti-corruptie omarmen en uitdragen.

De SDG's zijn in 2015 onder de vlag van de VN opgesteld waarbij 17 doelstellingen rond onder meer armoede, milieu en onderwijs zijn afgesproken. De SDG's zijn de 'opvolger' van de millenniumdoelstellingen en zijn afgesproken tot het jaar 2030. In bijlage 2 is een overzicht opgenomen van de SDG's.

RPF heeft in december 2018 het convenant internationaal maatschappelijk verantwoord beleggen Pensioenfondsen (IMVB-convenant) ondertekend. Zo'n 73 pensioenfondsen, drie Nederlandse ministeries en diverse NGO's werken mee om de beleggingen in de pensioensector duurzamer te maken. Van pensioenfondsen wordt nu verwacht dat zij inzicht hebben in de maatschappelijke impact van ondernemingen in hun beleggingsportefeuille. Wanneer die ondernemingen ernstige negatieve impact op samenleving of milieu veroorzaken is het aan pensioenfondsen om ondernemingen daar op aan te spreken. Daarbij gaan pensioenfondsen samenwerken met de overheid, vakbonden en maatschappelijke organisaties. Het convenant bestaat grofweg uit twee onderdelen. Het eerste onderdeel, het zogenaamde 'brede spoor' gaat over het implementeren van de OESO-richtlijnen en de *UN Guiding Principles on Business and Human Rights* in de beleggingsportefeuille van pensioenfondsen. Het tweede gedeelte, het 'diepe spoor' gaat over samenwerking tussen de verschillende convenantpartijen (pensioenfondsen, de overheid, vakbonden en maatschappelijke organisaties). Ondertekenaars van het diepe spoor gaan in de komende vier jaar

samenwerken aan circa zes concrete engagement casussen met ondernemingen binnen de beursgenoteerde aandelenportefeuille van pensioenfondsen. Daarbij gaat het om sociale onderwerpen zoals mensenrechten of arbeidsomstandigheden. Het doel van het diepe spoor is om de effectiviteit van engagementtrajecten te vergroten en om als convenantpartijen van elkaar te leren. RPF is samen met negen andere pensioenfondsen ondertekenaar van het diepe spoor. Het diepe spoor is optioneel. Robeco is door RPF aangesteld om dit beleid uit te voeren.

De eerste twee cases van het diepe spoor zijn inmiddels in volle gang. De derde casus is gekozen.

Casus 1: Mijnbouwbedrijf

De partijen beogen een verbetering op het gebied van arbeidsomstandigheden voor de mijnwerkers (en informele arbeiders) en op het gebied van landrechten voor lokale gemeenschappen. Om inzicht te krijgen in de omstandigheden ter plaatse, maakt de werkgroep hierbij gebruik van kennis en expertise van lokale partners en door hen verricht onderzoek, naast de eigen expertise vanuit de verschillende geledingen.

Een week lang hebben de pensioenfondsen, NGO's, vakbonden en de overheid samen gesprekken gevoerd met diverse stakeholders in Peru: van de arbeidsinspectie tot de branchevereniging en vakbonden. Door de verschillende perspectieven kon er een veel beter beeld gevormd worden van de situatie in Peru. Gecombineerd met de verschillende expertises uit de werkgroep, maakte dit de veldbezoeken erg waardevol.

Door de informatie uit meerdere bronnen te verzamelen en de kennis en krachten binnen het convenant te bundelen, staan pensioenfondsen sterker in de vervolgesprekken met het mijnbouwbedrijf. Het doel is om via samenwerking verbeteringen bij het bedrijf en in de keten van het bedrijf te bewerkstelligen.

Casus 2: Palmolieafnemer en producent

Een tweede groep werkt aan brieven gericht aan een multinational, beursgenoteerd bedrijf dat een grote afnemer is van palmolie en aan een producent hiervan. Een eerste gesprek met een bedrijf is al geweest en er zijn er meer in voorbereiding. De rollen en leerdoelen voor deze casus worden vastgesteld. Ook hier zal gebruik worden gemaakt van de expertise van de betrokken geledingen en hun lokale partners.

Casus 3: Platformeconomie

Recent is besloten dat in de derde casus een groot platformbedrijf centraal staat. Platformbedrijven zijn partijen die bemiddelen tussen derden. Dit kan het verhuren van vakantieverblijven zijn, het bezorgen van eten, of het afhandelen van de distributie van goederen. Platformbedrijven zijn een snelgroeiende sector en het aantal controverses op sociaal vlak is hoog. Voorbeelden hiervan zijn arbeidsvoorwaarden en –omstandigheden en het gebrek aan vakbondsvrijheid. Op dit moment wordt gewerkt aan een gezamenlijk plan en een 'theory of change' voor het engagementproces.

Daarnaast volgt RPF de nationale wet- en regelgeving op het punt van MVB. RPF ziet dit als een wettelijk minimumvereiste.

3. Kernthema's van Rabobank Pensioenfonds

RPF heeft een expliciete keuze gemaakt om binnen het verantwoord beleggen aandacht te besteden aan 6 kernthema's namelijk:

- Mensrechten;
- Arbeidsnormen;
- Milieu;
- Anti-corruptie;
- Voedselzekerheid;
- Klimaatverandering.

De eerste vier thema's komen overeen met de hoofdthema's van het UN Global Compact en het kernbeleid van de Rabobank organisatie zoals verwoord in het Beleidskader duurzaamheid. De thema's Voedselzekerheid en Klimaatverandering zijn te herleiden tot een aantal doelstellingen van de VN SDG's (onder andere doel 2, 7 en 13) en de ambities zoals Rabobank die heeft verwoord in Samen Duurzaam Sterker¹.

Mensenrechten

Mensenrechten zijn universeel en moeten gelden voor alle mensen, ongeacht waar zij zich bevinden of wonen. Zij staan beschreven in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens van de VN en in aanverwante internationale wet- en regelgeving. Relevante onderdelen van de verklaring zijn onder andere het recht op passende huisvesting, voedsel, water en sanitaire voorzieningen, de rechten van inheemse bevolking, zelfbeschikkingsrecht en het recht op privacy.

Van bedrijven waarin RPF belegt, verwacht RPF dat:

- ze bescherming van internationaal vastgelegde mensenrechten ondersteunen en respecteren;
- ervoor zorgen dat zij niet medeplichtig zijn aan misstanden op het gebied van mensenrechten.

RPF geeft hier invulling aan door zich op te stellen als betrokken belegger. Dit gebeurt door te stemmen op aandeelhoudersvergaderingen en de dialoog (engagement) aan te gaan met ondernemingen over (dreigende) schending van mensenrechten. Het pensioenfonds kan ervoor kiezen om ondernemingen uit te sluiten indien de dialoog met de onderneming geen of onvoldoende (snel) voortgang boekt bij het opheffen van de mensenrechtenschending.

Daarnaast belegt het pensioenfonds niet in staatsobligaties van landen die onderhevig zijn aan sancties (zoals wapenembargo's) van de VN Veiligheidsraad en/of Europese Unie en/of de Verenigde Staten van Amerika. Het gaat dan vaak om landen waar machthebbers op systematische wijze de fundamentele mensenrechten op grove wijze schenden. RPF sluit aan bij de lijst van uitgesloten landen die elk kwartaal wordt opgesteld door de Rabobank. RPF kan in voorkomende gevallen besluiten de lijst van uitgesloten landen verder uit te breiden aan de hand van vooraf opgestelde criteria.

Arbeidsnormen

Arbeidsnormen zijn mensenrechten met betrekking tot de relatie tussen werknemers en werkgevers. Deze zijn vastgelegd in verschillende wetten en verdragen. De belangrijkste arbeidsnormen zijn

¹ Samen Duurzaam Sterker, onze bijdrage aan duurzame ontwikkeling tot 2020
<https://www.rabobank.com/downloads/sustainability/samen-duurzaam-sterker-nl.pdf>

vrijheid van vereniging, het recht om collectief te onderhandelen, het uitbannen van dwangarbeid, de effectieve afschaffing van kinderarbeid en het uitbannen van discriminatie op de werkvloer. Andere breed geaccepteerde normen hebben betrekking op arbeidsomstandigheden zoals arbo-normen.

Van bedrijven waarin RPF belegt, verwacht RPF dat:

- ze de vrijheid van vakvereniging en effectieve erkenning van het recht op collectieve onderhandelingen handhaven;
- ze alle vormen van gedwongen en verplichte arbeid elimineren;
- ze geen kinderarbeid gebruiken;
- ze discriminatie in werk en beroep bestrijden.

RPF geeft hier invulling aan door zich op te stellen als betrokken belegger. Dit gebeurt door te stemmen op aandeelhoudersvergaderingen en de dialoog (engagement) aan te gaan met ondernemingen over (dreigende) schending van deze arbeidsnormen. Het pensioenfonds kan ervoor kiezen om ondernemingen uit te sluiten indien de dialoog met de onderneming niet of onvoldoende leidt tot het opheffen van de schending van arbeidsnormen.

Milieu

Met het natuurlijke milieu bedoelen we alle levende en niet levende materie die van nature voorkomt op aarde. Klimaatverandering, uitputting van natuurlijke hulpbronnen, beschikbaarheid van water, milieu vervuiling en verlies van biodiversiteit en ecosystemen zijn relevante risico's voor het natuurlijke milieu.

Van bedrijven waarin RPF belegt, verwacht RPF dat:

- ze het voorzichtigheidsbeginsel hanteren bij milieukwesties;
- ze initiatieven ondernemen om grotere verantwoordelijkheden op milieugebied te bevorderen;
- ze ontwikkeling en verspreiding van milieuvriendelijke technologieën stimuleren.

RPF geeft hier invulling aan door zich op te stellen als betrokken belegger. Dit gebeurt door te stemmen op aandeelhoudersvergaderingen en de dialoog (engagement) aan te gaan met ondernemingen over (dreigende) schending van milieunormen. Het pensioenfonds kan ervoor kiezen om ondernemingen uit te sluiten indien de dialoog met de onderneming niet of onvoldoende leidt tot het opheffen van de schending van de milieunormen.

Anti-corruptie

RPF is gecommitteerd aan het toepassen van hoge normen voor eerlijkheid en integriteit.

Van bedrijven waarin RPF belegt, verwacht RPF dat:

- ze alle vormen van corruptie tegengaan.

RPF geeft hier invulling aan door zich op te stellen als betrokken belegger en te stemmen op aandeelhoudersvergaderingen en de dialoog aan te gaan met ondernemingen over (dreigende) schending van de anti-corruptie normen (engagement). Het pensioenfonds kan ervoor kiezen om ondernemingen uit te sluiten indien de dialoog met de onderneming niet leidt tot het opheffen van de schending van de anti-corruptie normen.

Voedselzekerheid

Als gevolg van een groeiende en steeds welvarender wereldbevolking groeit de vraag naar voedsel in de komende decennia fors. De beschikbaarheid van bruikbare landbouwgronden en grondstoffen kan deze verwachte groei van de vraag zonder aanpassingen niet bijhouden. Om aan voedselzekerheid te kunnen voldoen moeten ondernemers in de landbouw en de voedselketens daarom efficiënter produceren. Alleen op die manier kunnen ze bijdragen aan een duurzame voorziening van voedsel.

Van bedrijven die verbonden zijn aan de voedselketen en waarin RPF belegt, stimuleert het pensioenfonds de volgende initiatieven:

- Onderzoek en ontwikkeling van technologie die bijdraagt aan het garanderen van de wereldwijde voedselzekerheid op een duurzame manier;
- Het verbeteren van de beschikbaarheid van voedsel;
- Stimuleren van gebalanceerde, gezonde voeding.

RPF geeft hier invulling aan door zich op te stellen als betrokken belegger. Dit doet ze door te stemmen op aandeelhoudersvergaderingen en de dialoog aan te gaan met ondernemingen.

Dialoog aangaan met bedrijven die betrokken zijn in de voedselketen

In de dialoog wil RPF ondernemingen stimuleren tot bredere en productievere toepassing van bestaande kennis en technologieën, zoals precisielandbouw en innovatieve toepassingen voor landbouwproducten en reststromen daarvan (biobased).

RPF wil de dialoog aangaan met bedrijven om toegang tot betaalbaar voedsel voor consumenten te vergroten, met name in opkomende landen. Te denken valt daarbij aan verbetering van transport, logistiek en distributie. Daarnaast vraagt RPF van bedrijven dat voedsel veilig is en rijk aan waardevolle voedingsstoffen.

Klimaatverandering

Het thema klimaatverandering is enerzijds gedreven vanuit een maatschappelijk perspectief, waarbij de effecten van klimaatverandering de maatschappij als geheel in toenemende mate zullen raken. Anderzijds is dit gedreven vanuit een beleggingsperspectief waar de risico-rendement karakteristieken van specifieke beleggingen kunnen worden beïnvloed door de effecten van klimaatverandering of door de politieke wil om deze te beperken.

RPF geeft hier invulling aan door zich op te stellen als betrokken belegger. Dit doet RPF door te stemmen op aandeelhoudersvergaderingen en de dialoog aan te gaan met ondernemingen over CO₂-uitstoot, het ontwikkelen van nieuwe technologieën en het stimuleren van CO₂-reductie doestellingen.

CO₂-voetafdruk

RPF wil de CO₂-uitstoot van de beleggingsportefeuille beheersen. Meting van de CO₂ (en andere broeikasgassen) uitstoot is daarvan het begin. Door de CO₂-meting wil RPF inzicht krijgen op de hoogte van de CO₂-uitstoot met als uiteindelijk doel de CO₂-uitstoot te beheersen. Op basis van het *Greenhouse Gas Protocol* (GHGP) zijn de bronnen voor CO₂-emissies per onderneming onderverdeeld in drie groepen ('scopes'). RPF meet deze voor scope 1 (directe CO₂-uitstoot, veroorzaakt door eigen bronnen binnen de onderneming) en scope 2 (indirecte CO₂-uitstoot door opwekking van zelf gekochte en verbruikte energie van de onderneming). De beschikbaarheid van scope 3 data

(indirecte CO₂-uitstoot veroorzaakt door bedrijfsactiviteiten van een andere onderneming) is op dit moment nog te beperkt om mee te kunnen nemen.

Doelinvesteringen

Green bonds zijn obligaties, uitgegeven door ondernemingen of landen, waarvan de opbrengsten worden gebruikt om de energietransitie te financieren of andere projecten die aantoonbaar positief effect hebben op de klimaatverandering. RPF kiest ervoor om haar externe vermogensbeheerders aan te sporen om green bonds in de vastrentende waarde portefeuille op te nemen en daarover te rapporteren. Eind 2018 was circa 1% van de beleggingsportefeuille belegd in green bonds.

4. Overtuigingen Maatschappelijk Verantwoord Beleggen

Het fonds moet over zijn beleggingen een financieel rendement realiseren dat voldoende bijdraagt aan de opdracht van het fonds, namelijk het uitbetalen van de toegezegde pensioenuitkeringen. Het behalen van dit doelrendement moet op een maatschappelijk verantwoorde manier gebeuren.

RPF is ervan overtuigd dat het meenemen van duurzaamheidsinformatie in de samenstelling van de beleggingsportefeuille op langere termijn van toegevoegde waarde is op het risico-rendementsprofiel van de beleggingsportefeuille. Dat neemt niet weg dat deze keuze op MVB-gebied op korte termijn rendement kan kosten. RPF vindt dit vanuit haar lange termijn overtuiging acceptabel.

Tegelijkertijd neemt RPF bij toepassing van het MVB-beleid het kostenaspect te allen tijde in overweging. Hierbij wordt afgewogen in hoeverre de MVB-beslissing de omvang van de te maken kosten rechtvaardigt.

5. Uitvoering beleid Maatschappelijk Verantwoord Beleggen

RPF voert het beleid omtrent MVB via de inzet van verschillende instrumenten uit: uitsluiting, engagement (dialogo), stemmen (zie bijlage 4: stembeleid) en ESG²-integratie. Robeco is door RPF aangesteld om dit beleid uit te voeren.

RPF belegt via verschillende vermogensbeheerders in een aantal beleggingscategorieën. RPF verwacht dat de vermogensbeheerders de PRI hebben ondertekend willen ze in aanmerking komen om voor het RPF te kunnen beleggen. We accepteren ook vermogensbeheerders die weliswaar de PRI niet hebben ondertekend, maar wel werken in de geest van de PRI.

Uitsluiting

RPF hanteert een uitsluitingenlijst van ondernemingen en landen waar de externe vermogensbeheerders niet in mogen beleggen. Deze lijst is gebaseerd op de minimale wettelijk vereiste uitsluitingen, aangevuld met Rabobank specifieke uitsluitingen gerelateerd aan controversiële wapens en landen. Als bron van deze data wordt gebruikt gemaakt van Sustainalytics. Het onafhankelijke onderzoeksbureau Sustainalytics stelt ieder kwartaal vast welke ondernemingen betrokken zijn bij de productie van controversiële wapens. Daartoe bekijkt het onderzoeksbureau het gehele beleggingsuniversum. Wanneer het onderzoeksbureau betrokkenheid vaststelt, leidt dit tot uitsluiting.

² ESG staat voor Environmental, Social en Governance

RPF hanteert een uitsluitingsbeleid ten aanzien van tabak. Het RPF tabaksbeleid is gericht op de directe vervaardiging van tabaksproducten. Dit zijn producenten van tabaksproducten. Hieronder valt de productie van bijvoorbeeld sigaretten, sigaren, pijp en/of losse tabak, pruimtabak en/of snuiftabak, rookloze tabak en rauwe, bewerkte, gereconstitueerde en/of geëxpandeerde tabak. Hieronder vallen niet de verkopers van tabakwaren zoals supermarkten, tankstations, luchtvaartmaatschappijen. Het beleid is primair van toepassing op ondernemingen waar deze tabak-gerelateerde activiteiten de belangrijkste bedrijfsactiviteit zijn. In specifieke omstandigheden komt een bedrijf dat indirect betrokken is bij de 'vervaardiging, distributie en verkoop' van tabaksproducten ook in aanmerking voor uitsluiting.

RPF toetst deze bedrijven aan de hand van de principes van essentiële en significante betrokkenheid:

- Essentiële betrokkenheid: Het betrokken bedrijf heeft een essentieel vermogen of specifieke vaardigheden of kennis, voor het vervaardigen van tabaksproducten;
- Significante betrokkenheid: Een onderneming speelt een substantiële rol bij de vervaardiging en/of levering van tabaksproducten.

Onder deze omstandigheden wordt een distributiebedrijf dat is gespecialiseerd in de distributie van tabaksproducten of een groothandel of detailhandelaar die gespecialiseerd is in de verkoop van tabak uitgesloten. Op basis van GICS classificatiecodes stelt Achmea Investment Management vast welke ondernemingen als rookwarenproducenten worden aangemerkt. Twee maal per jaar wordt het beleggingsuniversum op dit criterium gescreend.

Bedrijven die betrokken zijn bij de productie van kolen en teerzand worden door RPF uitgesloten. Kolen en teerzanden behoren tot de meest vervuilende fossiele brandstoffen en passen niet goed in een beleggingsportefeuille die op de lange termijn waarde probeert te creëren voor onze deelnemers. Bij de verbranding van kolen komt veel meer CO₂ vrij dan bij de verbranding van andere fossiele brandstoffen en er zijn inmiddels voldoende duurzame alternatieven om elektriciteit op te wekken. Bij de winning van olie uit teerzand worden enorme gebieden ongerept bos ontgonnen, er komen giftige stoffen vrij en er wordt veel energie verbruikt.

Ondernemingen worden uitgesloten wanneer deze meer dan tien procent omzet behalen uit:

- Steenkool gerelateerde activiteiten (waaronder mijnbouw);
- Elektriciteitsopwekking uit thermische steenkool;
- Teerzand gerelateerde activiteiten.

Aan de hand van MSCI ESG data wordt door Achmea Investment Management vastgesteld of ondernemingen op basis van omzetcijfers een blootstelling van meer dan 10% hebben bovenvermelde activiteiten. Twee maal per jaar wordt het beleggingsuniversum op dit criterium gescreend.

Daarnaast sluit RPF ondernemingen uit die de normen van het UN Global Compact structureel en op grove wijze schenden.

Engagement

RPF kan als aandeelhouder en financier van ondernemingen invloed uitoefenen. Dit doet het pensioenfonds via dienstverlener Robeco over de aandelen- en kredietportefeuille. RPF gaat via de aangestelde engagement dienstverlener de dialoog aan met ondernemingen over wat RPF van hen verwacht op het gebied van maatschappelijk relevante onderwerpen. Dit heeft als doel om gedrag te

verbeteren en de aandeelhouderswaarde op de langere termijn te vergroten. Naast het algemene engagement programma is de engagement dienstverlener gevraagd specifieke dialogen aan te gaan met ondernemingen die gerelateerd zijn aan één van de kernthema's van RPF.

Robeco heeft twee engagement programma's:

1. Actief engagement

Binnen dit programma volgt Robeco een thematische benadering voor de dialogen en focust daarbij op het vergroten van aandeelhouderswaarde op de lange termijn;

2. Reactief engagement

Binnen dit programma screent Robeco het universum van RPF op bedrijven die internationale richtlijnen zoals de UN Global Compact en OECD richtlijnen voor multinationale ondernemingen overtreden. Met bedrijven die deze richtlijnen ernstig schenden, wordt vervolgens een dialoog gevoerd. Binnen deze dialoog worden de vereisten vanuit het IMVB-convenant meegenomen indien van toepassing, waaronder de vereisten omtrent toegang tot herstel en verhaal. Na een dialoog van twee jaar evalueert RPF de status. Bij onsuccesvolle engagement wordt tot uitsluiting overgegaan.

Voor de uitvoering van deze engagement programma's wordt gebruikgemaakt van verschillende bronnen. Voorbeelden hiervan zijn ESG data providers zoals RepRisk®, Glass Lewis, Sustainalytics en Bloomberg. Tevens wordt er gebruikt gemaakt van media analyses en input voorzien door onderzoeksorganisaties waar deze data providers mee samenwerken, zoals Transition Pathway Initiative en de Access to Medicine Index.

Stemmen

RPF maakt gebruik van haar aandeelhoudersrechten. Dit betekent dat zij gebruikmaakt van het stemrecht op aandeelhoudersvergaderingen. Ook hier treedt Robeco voor het pensioenfonds op als dienstverlener. Naast de internationale en lokale corporate governance codes en best practices besteedt Robeco extra aandacht aan agendapunten die gerelateerd zijn aan de kernthema's. Voor meer informatie, zie bijlage 4: stembeleid.

ESG-integratie

Van de externe vermogensbeheerders verwacht RPF dat zij waar mogelijk duurzaamheidsinformatie integreren in hun beleggingsproces met als doel om tot een beter geïnformeerde beleggingsbeslissing te komen. Dit wordt ook wel ESG-integratie genoemd. Daarnaast wordt aan de beheerders van liquide beleggingscategorieën als criterium gesteld dat zij de *Principles for Responsible Investment* van de Verenigde Naties hebben ondertekend.

Vastgoedbeleggingen en MVB

RPF hecht veel waarde aan duurzaamheid bij vastgoedbeleggingen. Duurzaam vastgoed heeft een zo laag mogelijke milieubelasting en blijft op lange termijn aantrekkelijk voor zowel de eigenaar als de gebruiker. Dat betekent dat het vastgoed energiezuinig is, gebruik maakt van hernieuwbare energie, een lage CO₂-uitstoot heeft, een prettig binnenklimaat heeft en in een veilige en leefbare omgeving ligt. Duurzaam vastgoed is courant en zal op termijn beter verhuurbaar zijn en beter zijn waarde behouden dan vastgoed dat niet duurzaam is. RPF heeft zich bijvoorbeeld ten doel gesteld om 15% van de woningenportefeuille energieneutraal te maken per ultimo 2030. Aankopen dienen bij te dragen aan het gewenste duurzaamheidsprofiel. Hierop wordt gestuurd door erkende

duurzaamheidscertificaten op te vragen bij nieuwbouw. Daarnaast worden alle nieuwbouwwoningen gasloos uitgevoerd. Bij acquisities van bestaand vastgoed is de eis dat deze aankopen minimaal een A-label hebben.

Voor sturing op duurzaamheid wordt er verder gekeken dan alleen energie of klimaat en wordt er gekozen voor een breed ESG-perspectief. Door ESG-sturing streeft RPF op portefeuilleniveau naar een lange termijn optimum tussen financieel-economische resultaten en transparantie, sociale belangen en klimaatverbeteringen. Door ESG-sturing kan er mogelijk invulling worden gegeven aan de SDG's van de VN. Gerichtte investeringen in het vastgoed kunnen betrekking hebben op deze doelstellingen. In het kader van ESG-sturing zijn er mogelijkheden om positieve invloed uit te oefenen op onder meer doel 3,7,11, 12 en 17 van de SDG's.

Doel 3: Goede gezondheid en welzijn

Gezonde, fijne en veilige woon-, werk- en winkelomgevingen leiden tot een hogere sociale cohesie en omgevingen die op lange termijn aantrekkelijk blijven en toekomstbestendig zijn. Voor de gebruikers leidt dit tot meer comfort, hogere tevredenheid en hogere productiviteit. Voor de vastgoedinvesteringen levert dat een hogere waardering (zowel financieel als maatschappelijk), hogere bezettingsgraden, lagere mutatiegraden en lagere exploitatielasten op. Dit leidt tot een hoger rendement en een lager beleggingsrisico.

Doel 7: Verzeker toegang tot betaalbare, betrouwbare, duurzame en moderne energie voor iedereen
Energiezuinige en -neutrale gebouwen zorgen voor lager energieverbruik, besparing van fossiele brandstoffen, lagere milieubelasting (fijnstof en CO₂) en een gezondere leefomgeving. Voor de vastgoedinvesteringen leidt dat tot hogere huurprijzen, een hogere waarde, lager beleggingsrisico en een hoger rendement.

Doel 11: Duurzame steden en gemeenschappen

Duurzame gebouwen en financieringen zijn toekomstbestendiger en hebben een hogere toegevoegde waarde voor de gebruiker en restwaarde voor de investeerder/financier. Voor zowel gebruikers en financiers is dit aantrekkelijk. Dit leidt tot een stabiele vraag naar vastgoed en resulteert voor de vastgoedinvesteringen in een beter rendement en een aantrekkelijker risicoprofiel.

Doel 12: Verantwoorde consumptie en productie

Om de aarde zo min mogelijk te belasten en te conserveren voor toekomstige generaties wordt gestreefd naar circulariteit, minder verbruik en hogere restwaarden.

Doel 17: Partnerschap om doelstellingen te bereiken

In samenwerking met (keten)partners kunnen betere resultaten worden bereikt en kan een grotere impact worden gerealiseerd. Dit betekent betere producten voor de gebruikers en betere beleggingsproducten op lange termijn. Nauwe samenwerking maakt synergievoordelen mogelijk en biedt betere mogelijkheden om te innoveren.

Het duurzaamheidsbeleid voor de vastgoedportefeuille wordt jaarlijks getoetst door deelname aan de internationale duurzaamheidsbenchmark *Global Real Estate Sustainability Benchmark* (GRESB). In 2018 verbeterde de score van de vastgoedportefeuille sterk ten opzichte van het jaar daarvoor, er

werd een totaalscore behaald van 82 punten (2017: 72 punten). De portefeuille behaalde hiermee de 6e plaats in een peer group van 101 vergelijkbare niet-beursgenoteerde Europese vastgoedfondsen en –portefeuilles. RPF behoort hiermee tot de koplopers in de benchmark en werd de GRESB *Green Star* status toegekend. Daarnaast heeft 100% van de woningenportefeuille een groen energielabel (totale vastgoedportefeuille: 97,0%).

Alternatieve beleggingen en MVB

Voor de beheerders van private equity en infrastructuur fondsen worden sinds 2010 specifieke voorwaarden opgelegd: de beleggingsfondsen moeten een duurzaamheidsbeleid hebben en de uitgangspunten van het UN Global Compact meenemen. Daarnaast moet er voldoende transparantie zijn en sprake zijn van gelijkgerichtheid van belangen tussen de beloning van de *generale partners* enerzijds en het rendement van de *limited partners* anderzijds.

6. Communicatie en verantwoording

RPF communiceert langs verschillende kanalen over zijn activiteiten op het gebied van verantwoord beleggen en de resultaten daarvan. Op de website van RPF is het verantwoord beleggen beleid terug te vinden bij “beleggingsbeleid”. Hier is tevens terug te vinden hoe RPF heeft gestemd op aandeelhoudersvergaderingen.

Elk kwartaal rapporteert RPF over de activiteiten op het gebied van betrokken aandeelhouderschap, zoals de stem- en engagement activiteiten die door Robeco worden uitgevoerd.

In e-Regie, de digitale nieuwsbrief van RPF, is een vaste rubriek gewijd aan het verantwoord beleggen beleid van het fonds. Ook in het jaarverslag is een apart hoofdstuk waarin uitgebreid wordt gerapporteerd over de resultaten van het fonds. Het jaarverslag is tevens terug te vinden op de website.

RPF participeert ook in onderzoeken door externe partijen naar het MVB-beleid door pensioenfondsen waaronder de jaarlijkse enquête van UN PRI en Vereniging van Beleggers voor Duurzame Ontwikkeling (VBDO).

7. Governance

Het Algemeen Bestuur van RPF stelt het MVB-beleid en de uitgangspunten vast. Tenminste eenmaal per jaar evalueert het bestuur het MVB-beleid. Het Uitvoerend Bestuur draagt zorg voor het uitvoeren van het MVB-beleid. Zij kan hiervoor gebruik maken van externe partijen.

Bijlagen:

1. Uitgangspunten van het United Nations Global Compact

Het UN Global Compact verlangt van bedrijven dat zij binnen hun invloedssfeer een aantal kernwaarden op het gebied van mensenrechten, arbeidsnormen, milieu en anticorruptie omarmen, ondersteunen en uitvoeren. Bedrijven die het UN Global Compact initiatief onderschrijven, verbinden zich ertoe de onderstaande doelstellingen en waarden te steunen bij het uitvoeren van hun activiteiten:

Mensenrechten

- 1e principe: Bedrijven dienen binnen de eigen invloedssfeer de internationaal vastgelegde mensenrechten te ondersteunen en te respecteren; en
- 2e principe: er voor te zorgen dat zij niet medeplichtig zijn aan schendingen van de mensenrechten.

Arbeidsnormen

- 3e principe: Bedrijven dienen de vrijheid van vakvereniging en de effectieve erkenning van het recht op collectieve onderhandelingen te handhaven;
- 4e principe: alle vormen van verplichte en gedwongen arbeid te elimineren;
- 5e principe: zich in te spannen voor de effectieve afschaffing van kinderarbeid; en
- 6e principe: discriminatie met betrekking tot werk en beroep te bestrijden.

Milieu

- 7e principe: Bedrijven dienen het voorzichtigheidsbeginsel te hanteren met betrekking tot milieukwesties;
- 8e principe: initiatieven te ondernemen om grotere verantwoordelijkheid op milieugebied te bevorderen; en
- 9e principe: de ontwikkeling en verspreiding van milieuvriendelijke technologieën te stimuleren.

Anticorruptie

- 10e principe: Bedrijven dienen alle vormen van corruptie, inclusief afpersing en omkoping, tegen te gaan.

De principes van het Global Compact zijn gebaseerd op internationale verdragen, onder andere afgeleid van de Universele verklaring van de rechten van de mens, de verklaring van de Internationale Arbeidsorganisatie (ILO) inzake de fundamentele arbeidsrechten en van de verklaring van Rio met betrekking tot milieu en ontwikkeling.

2. Sustainable Development Goals van de Verenigde Naties

3. Principles for Responsible Investment

RPF heft de principes voor Verantwoord Beleggen van de Verenigde Naties – de Principles for Responsible Investment, ofwel PRI- ondertekenend. De PRI bestaan uit 6 richtlijnen voor een goede praktijk van verantwoord beleggen. Een Nederlandse vertaling van de principes luidt als volgt:

- Wij betrekken kwesties op het gebied van milieu, sociale omstandigheden en ondernemingsbestuur (ESG) in onze processen voor beleggingsanalyse en besluitvorming;
- Wij zijn actieve aandeelhouders en nemen de ESG-principes op in ons beleid en onze praktijken van aandeelhouderschap;
- Wij vragen van de ondernemingen waarin we beleggen openheid over ESG aspecten;
- Wij bevorderen acceptatie en implementatie van de Principles binnen de beleggingsindustrie;
- Wij werken samen om onze effectiviteit bij de implementatie van de Principles te vergroten;
- Wij rapporteren over onze activiteiten en voortgang met betrekking tot de implementatie van de principes.

4. Stembeleid

Financiële rapportage en externe accountants

1. Stem voor de goedkeuring van financiële verslagen, directieverslagen en auditrapportage tenzij:
 - er zorgen zijn over de betrouwbaarheid van de rapportage of de gevolgde procedures;
 - het bedrijf niet reageert op informatieverzoeken van aandeelhouders;
 - er zorgen zijn over de prestaties van het bedrijf, en aandeelhouders niet de mogelijkheid hebben om ontevredenheid te uiten door tegen passende voorstellen te stemmen als deze niet op de agenda staan.
2. Stem voor de benoeming van (wettelijke) accountants en bijbehorende compensatie tenzij:
 - het bedrijf niet reageert op informatieverzoeken van aandeelhouders;
 - de auditor plotseling en zonder goede reden wordt veranderd;
 - stem tegen wanneer kwesties met betrekking tot het mandaat, vergoedingen en onafhankelijkheid van de audit niet in overeenstemming zijn met 'best practices' in de markt.

Raad van commissarissen of bestuur³

3. Stem voor de verkiezing van een bestuurder, benoemd door het management, tenzij:
 - prestaties uit het verleden van de genomineerde tot zorgen leiden, waaronder herhaalde afwezigheid op bestuursvergaderingen, crimineel gedrag of inbreuk van fiduciaire verantwoordelijkheden;
 - de aangewezen bestuurder een insider is of gelieerde is aan de vennootschap en het bestuur volgens lokale standaarden niet voldoende onafhankelijk is;
 - het bestuur volgens de lokale standaarden niet voldoende onafhankelijk is;
 - er een geschiktere bestuurder, voorgedragen door aandeelhouders, beschikbaar is voor benoeming;
 - het bestuur herhaaldelijk onwil toont om bestuursnormen goed te implementeren, zoals aanhoudende, onaanvaardbare compensatiepraktijken;
 - de genomineerde bijdraagt aan een ondermaatse samenstelling van het bestuur vergeleken met lokale 'best practices' op het gebied van ambtstermijn, diversiteit, vaardigheden en externe verplichtingen;
 - het bestuur niet voldoet aan de wettelijke vereisten inzake genderdiversiteit. In markten waar er geen regelgeving omtrent dit onderwerp is, zullen we niet stemmen.
4. Stem voor voorgedragen bestuurders van het Auditcomité tenzij:
 - het Auditcomité volgens lokale normen niet voldoende onafhankelijk is;
 - de bestuurder geen boekhoudkundige kennis of ervaring met audits heeft en de commissie niet beschikt over minstens één lid met zulke relevante vaardigheden;
 - er bezorgdheid is over de kwaliteit van de controle en het niveau en/of timing van de verificatie van de gecontroleerde rekeningen.
5. Stem voor de verkiezing van een door aandeelhouders aangewezen bestuurder, tenzij:
 - prestaties uit het verleden van de genomineerde tot zorgen leiden;

³ In dit document wordt verwezen naar het bestuur of directie als onderdeel van een internationaal stembeleid. Dit betekent dat het betrekking heeft op landen waar zowel een Tier 1 als Tier 2 structuur kan gelden. In de meerderheid van de gevallen heeft de benaming bestuur betrekking op leden van organen waar deze een toezichthoudende functie heeft, tenzij er expliciet vermeld staat dat het een uitvoerende betrekking heeft.

- een geschiktere bestuurder, aangewezen door het management, beschikbaar is voor verkiezing;
 - In gevallen waarin te weinig informatie bekendgemaakt is, wordt onthouden van stemming.
6. Stem voor een vaste grootte van het bestuur, tenzij een groot aantal leden is toegestaan.
 7. Stem voor de introductie van individuele benoemingen van het bestuur.
 8. Beoordeel de wijzigingen in de bestuursstructuur of -grootte per geval.
 9. Stem voor decharge van de Raad van Commissarissen en Raad van Bestuur en management tenzij:
 - er duidelijke zorgen zijn over de prestaties van het bestuur en management in de beoordelingsperiode;
 - andere aandeelhouders gerechtelijke stappen nemen tegen het bestuur.
 10. Stem tegen vrijwaring van uitvoerende bestuurders of auditors.

Vergoeding

11. Beoordeel beloningsplannen voor uitvoerende bestuurders per geval. Stem voor het beloningsbeleid of de uitvoering ervan tenzij:
 - het beleid beloning en prestatie niet op elkaar afstemt;
 - de beloningsstructuur een buitensporige focus legt op korte termijn prestaties;
 - er onvoldoende openheid is over beloningsmethoden en er zorgen zijn over verantwoording door het bestuur;
 - de vergoeding buitensporig wordt geacht en aanzienlijke kosten voor aandeelhouders met zich meebrengt.
12. Stem tegen het remuneratiebeleid of de uitvoering ervan, indien één van het onderstaande van toepassing is:
 - prestatiedoelen achteraf worden gewijzigd;
 - substantiële eenmalige betalingen worden verricht zonder prestatiecriteria;
 - gouden handdrukken;
 - gouden parachutes met enkele trigger;
 - startregelingen en vertrekvergoedingen die 'best practices' in de markt overstijgen;
 - pensioenregelingen aanzienlijk uit de pas met het bredere personeelsbestand;
 - bonusbetalingen gedaan worden wanneer het bedrijf geen winst heeft gemaakt in de laatste twee jaar.
13. Stem voor de voorgestelde vergoeding van niet-uitvoerende bestuurders tenzij:
 - het bedrag van de compensatie buitensporig is volgens land- of bedrijfstakstandaarden;
 - het voorstel pensioenuitkeringen bevat;
 - vergoeding ongepaste doelstellingen bevat (bijvoorbeeld omtrent dividendbeleid) die het oordeel van onafhankelijke bestuurders in gevaar kunnen brengen.

Kapitaalbeheer

14. Stem voor de voorgestelde allocatie van inkomsten, tenzij:
 - de uitbetaling geen afspiegeling is van de financiële positie van het bedrijf;
 - er bezorgdheid is dat het dividend-/winstallocatiebeleid niet in het belang van aandeelhouders is;
 - het bedrijf een geschiedenis heeft van slecht kapitaalbeheer.

15. Beoordeel voorstellen om kredietemissies die zijn beveiligd met activa van het bedrijf goed te keuren per geval.
16. Beoordelen voorstellen om de schuld of leenbevoegdheden te verhogen per geval.
17. Stem voor algemene uitgifteverzoeken, tenzij:
 - de uitgifte meer dan 100% van het huidige geplaatste kapitaal overstijgt;
 - bij de uitgifte een toereikende mate van voorkeursrechten ontbreekt;
 - de uitgifte niet voldoet aan 'best practices' in de markt zonder juiste rechtvaardiging.
18. Stem voor de verhoging van het toegestane kapitaal tenzij:
 - de nieuwe autorisatie 100% van huidige autorisatie overschrijdt;
 - de nieuwe machtiging geen voorkeursrechten draagt;
 - minder dan 30% van de nieuwe autorisatie uitstaand is;
 - de uitgifte overschrijdt gangbare normen in de markt zonder juiste rechtvaardiging.
19. Stem tegen uitgifteverzoek van preferente aandelen met superieure rechten ten aanzien van gewone aandelen.
20. Stem voor aandeleninkoop- en heruitgifteplannen, tenzij:
 - het plan geen bescherming bevat tegen selectieve inkoop of heruitgifte;
 - er zorgen zijn over misbruik van aandeleninkoop en (selectieve) heruitgifteplannen;
 - transacties uitgevoerd worden onder ongunstige omstandigheden voor aandeelhouders.
21. Stem voor vermindering van kapitaalverzoeken, tenzij:
 - voorwaarden ongunstig zijn voor aandeelhouders.
22. Stem voor voorstellen voor kredietuitgifte, tenzij:
 - de uitgifte buitensporig is gezien de financiële positie van de onderneming;
 - de uitgifte superieure rechten op gewone aandelen heeft wanneer deze geconverteerd worden.

Fusies en overnames

23. Stem voor fusies en overnames tenzij:
 - er onvoldoende informatie beschikbaar is en/of verstrekt wordt om een weloverwogen beslissing te maken;
 - stemrechten, winstverdeling of andere aandeelhoudersrechten onevenredig gewijzigd worden;
 - de structuur na de fusie of overname geen goede corporate governance weergeeft;
 - de fusie niet in het belang is van de aandeelhouders.
24. Evalueer voorstellen voor reorganisatie en/of herstructurering per geval.

Rechten van aandeelhouders

25. Beoordeel wijzigingen in de statuten of het Handvest van verenigingen of van bedrijven per geval
 - Stem tegen voorgestelde wijzigingen die niet in het belang van minderheidsaandeelhouders zijn.
26. Beoordeel wijzigingen van quorumvereisten per geval.
27. Stem voor voorstellen om naar een "één aandeel, één stem" kapitaalstructuur te converteren.
28. Stem tegen een wijziging van de meldingsdrempel van aandelenbezit anders dan 5% (SEC-norm).
29. Stem voor besluiten om het boekjaar van een onderneming te wijzigen, tenzij:

- de motivatie is om aandeelhoudersinformatie of de mogelijkheid tot stemmen te onthouden, bijvoorbeeld door de AVA uit te stellen.
30. Stem tegen de invoering of verlenging van alle anti-overnames mechanismen, tenzij aan alle volgende voorwaarden is voldaan:
- het mechanisme is ontworpen om waarde op lange termijn en continuïteit voor alle belanghebbenden te creëren;
 - het mechanisme is niet permanent van aard;
 - het mechanisme is niet ontworpen om onterechte bescherming van het bestuur te faciliteren;
 - het mechanisme staat geen significante verwatering of conflicten met aandeelhoudersbelang toe;
 - het bedrijf heeft een track record van degelijke corporate governance-praktijken ten aanzien van minderheidsaandeelhouders;
 - een volledig onafhankelijke entiteit beslist of heeft een veto met betrekking tot de uitvoering van het mechanisme;
 - het bedrijf heeft geen ander anti-overnamemechanisme.
31. Stem tegen goedkeuring van door het management voorgestelde items waarvoor informatie niet bekendgemaakt is.
32. Stem tegen gebundelde resoluties als één of meer items aanzienlijke bezorgdheid voor aandeelhouders creëren.

Voorstellen van aandeelhouders

33. Beoordeel voorstellen van aandeelhouders per geval:
- Stem voor voorstellen die transparantie over materiële ESG-kwesties willen vergroten;
 - Stem voor voorstellen die lange termijn aandeelhouderswaarde vergroten;
 - Stem voor voorstellen die materiële ESG-risico's adresseren, behalve wanneer management en het bestuur hebben aangetoond dat ze voldoende gedaan hebben om risico's te mitigeren.

Bij het stemmen van aandeelhoudersvoorstellen wordt rekening gehouden met, en speciale aandacht gegeven aan, onderwerpen die voor RPF belangrijk zijn, als eerder omschreven in het MVB-beleid.

Uitvoering

Scope

Wij oefenen ons stemrecht en andere aan aandelen verbonden rechten in beursgenoteerde ondernemingen waarin is belegd op een geïnformeerde manier uit. Dit doen we bij alle beursgenoteerde ondernemingen waarin we beleggen.

Aandelen blokkerende markten

In verschillende markten vereist stemmen bij volmacht het blokkeren van aandelen. Dit betekent dat het verhandelen van aandelen verboden is na het verzenden van een steminstructie voor een aandelenpositie. In deze markten stemmen we op volmachten wanneer de agenda een controversieel item bevat en het aantal aandelen een merkbaar effect heeft op de

goedkeuringspercentages. Deze uitzonderingen worden gemaakt in overleg met onze vermogensbeheerders.

Verantwoording

Van onze externe manager Proxy Voting (Robeco) ontvangen wij minstens eenmaal per jaar een uitgebreide stemrapportage en een toelichting op het gevoerde stembeleid. Deze resultaten worden jaarlijks geëvalueerd.

Daarnaast publiceren wij op onze website:

- a) Op [bijna-live basis](#) hoe RPF heeft gestemd op de relevante aandeelhoudersvergaderingen; en
- b) Eenmaal per kwartaal hoe RPF heeft gestemd op de algemene vergadering van de beursgenoteerde ondernemingen waarin is belegd.